

Enkele interessante vondsten van lichenen en lichenicole fungi in Nederland I

P.P.G. van den Boom & A.M. Brand

Three species (*Arthonia epiphyscia*, *Bacidia saxenii* and *Macentina stigonemoides*) are recorded for the first time for the Netherlands. Notes of morphology, ecology and distribution are included. Some more information is given for three rare species.

Na de twee aanvullingen van de standaardlijst voor lichenen en parasieten op lichenen (Aptroot & al. 1991 en v.d.Boom & al. 1994) zijn er weer vele nieuwe soorten voor Nederland gevonden waarvan er reeds diverse zijn gepubliceerd. Hieronder worden drie nieuwe soorten voor ons land vermeld (*Arthonia epiphyscia*, *Bacidia saxenii* en *Macentina stigonemoides*). Daarvan worden ook gegevens betreffende morfologie, ecologie en verspreiding vermeld. Van drie, vrij zeldzame soorten, wordt extra informatie gegeven.

Arthonia epiphyscia Nyl.

Van het geslacht *Arthonia* waren in Nederland 16 soorten bekend, waarvan 2 parasitisch. *A. epiphyscia* is niet gelicheniseerd en de Nederlandse planten groeien parasitair, steeds op epilittische *Phaeophyscia orbicularis*. Deze parasitische soort heeft een groot verspreidingsgebied in Europa, maar is zeldzaam.

Locaties:

Noord-Brabant: Steenberg, brug over Singel, Z-zijde van de stad, bakstenen brugleuning, km-hok 43-55-51 (80,9-400,0), 22 augustus 1992, leg. M. Brand (nr 28918). Steenberg, R.K. begraafplaats, op kalksteen van grafsteen, km-hok 43-55-52 (81,6-400,4), 20 augustus 1992,

leg. M. Brand (nr 28925). ZZO van Deurne, Liessel, begraafplaats, op kalksteen van grafsteen, 52-42-51 (185,1-380,6), 20 augustus 1994, leg P. v.d. Boom (nr 16388).

Bacidia saxenii Erichsen

B. saxenii is in 1941 beschreven uit Noord-Duitsland, maar het betreft een onduidelijke beschrijving van een atypisch substraat (kalkrijk gesteente). De soort werd algemeen als een vorm van *B. phacodes* gezien. Zo behoren de opgaven van deze soort door Erichsen zelf, op leer en botten, in de duinen van de Duitse waddeneilanden, waarschijnlijk ook tot *B. saxenii*. Pas in de flora van Groot-Britannië (1992) is deze soort herkenbaar beschreven. In Nederland kenden we hem informeel als '*B. phacodes alpha*', voornamelijk van jonge gebieden als ingepolderde zandplaten (Lauwersmeer, Grevelingen) en waddeneilanden, op allerlei ongewoon substraat zoals afstervende mossen, botjes, konijn- en schapekeutels, afgestorven en verdroogde stuifzwammen, aangespoeld hout, levende *Peltigera*, maar steeds op zandige grond. In ons land is *B. saxenii* recent ook epifytisch gevonden. Door de geringe afmeting, de apotheciën zijn 0.1-0.3 mm groot, wordt deze soort gemakkelijk over het hoofd gezien. In het veld is *B. saxenii* gemakkelijk te verwarren met *Bacidina chlorotricula*. Het meest opval-

lende kenmerk van *B. saxenii* zijn de relatief grote cellen in het excipulum (20 x 12 µm), verder is er ook verschil in pigmentatie en het voorkomen van pycnidiën.

Geselecteerde lokaties:

Groningen: Lauwerszeepolder, Ballastplaat, zandige bodem met schelpen en mos, tussen mos, km-hok 2-57-44 (213,2-601,9), 8 augustus 1981, leg. M. Brand (nr 10411D).
Zeeland: Schouwen, Verklikkerduin, jong duingebied, op afgestorven mos van noordhelling, km-hok 42-24-45 (39-416), 26 maart 1983, leg. M. Brand (nr 10585D).
Noord-Brabant: Mierlo-Hout, Coovels bos, vochtig bos met *Corylus* en *Fraxinus*, op *Fraxinus*, km-hok 51-37-41 (170,7-386,8), 22 april 1995, P. v.d. Boom (nr 16764), det. B.J. Coppins.
Zuid-Limburg: Z van Roermond, Melick, op rottend hout langs sloot, km-hok 58-54-34 (198,0-352,8), 17 augustus 1993, leg. P. v.d. Boom (nr 15029).

Caloplaca albolutescens (Nyl.)

Oliv.

Deze soort is al sinds de zeventiger jaren in ons land bekend en is terecht opgegeven in Buxbaumiella 10 (P.58) van de kerk van Hilvarenbeek. De twijfel m.b.t. deze soort is ontstaan toen de tweede auteur materiaal zag dat door Wade als *C. albolutescens* was gedetermineerd. Dat was nl. een bleek exemplaar van *C. flavovirescens* en daarop heeft Van Schaik zijn opgave gebaseerd, die wordt vermeld in zijn doctoraal verslag (1976). *C. albolutescens* toont een zekere overeenkomst met *Caloplaca teicholyta*, maar het thallus van deze laatste soort is duidelijk placodioid en vormt in ons land geen apotheciën. *C. albolutescens* heeft een soredieus thallus en is regelmatig gevonden met apotheciën die bloedrood van kleur zijn.

Een recente publicatie voor ons land is te vinden in v.d.Boom & al. (1996). Het betreft een vondst van een bakstenen muur

in Vlodrop. Momenteel zijn er diverse vindplaatsen bekend.

Geselecteerde locaties:

Friesland: Z van Tjeukemeer, Echten, oever Tjeukemeer bij gemaal, op beton, km-hok 16-21-23 (182,8-543,4), 25 augustus 1991, leg. M. Brand (nr 26655).
Noord-Holland: N van Alkmaar, Schoorl, Heereweg 53, op beton in tuin, km-hok 19-12-14 (524,0-108,0), 7 april 1996, leg. P.J. Keizer (hb. P. v.d. Boom nr 17592).
Zeeland: Zeeuws-Vlaanderen, 3,5 km W van Breskens, Nieuwe Sluis, duinen, op beton van weinig gebruikt paadje, km-hok 48-41-54 (23,8-380,9), leg. M. Brand (nr 26403).
Schouwen, Haamstede, kasteel Haamstede, op bakstenen muur, km-hok 42-35-22 (41,3-413,4), 10 augustus 1994, leg. A. Aptroot (nr 35443).
Noord-Brabant: Hilvarenbeek, Z-zijde van kerk, op cementvoegen, km-hok 50-38-23 (137,5-388,4), 9 september 1978, leg. M. Brand (nr 7725).

Catillaria nigroclavata (Nyl.)

Schuler

C. nigroclavata is nauw verwant aan de algemene *C. chalybeia*, maar de laatst genoemde groeit op steen, terwijl de eerste een epifyt is, althans de meeste flora's geven dit als enig verschil. Toch kan ook *C. chalybeia* als epifyt voorkomen, namelijk op door kalkstof beïnvloede schors, samen met andere normaal saxicole soorten. Bij nadere bestudering blijkt dat er een duidelijk morfologisch verschil is tussen de soorten. Met name is de breedte van het gepigmenteerde buitenste deel van het excipulum bij *C. nigroclavata* smaller (20-25 µm, tegen 35-50µm bij *C. chalybeia*) en is ook het hypothecium dunner en minder sterk gepigmenteerd. Nu beide soorten onderscheiden kunnen worden blijkt dat *C. nigroclavata* nog steeds voorkomt, zij het zelden. In de checklist (Brand & al. 1988) wordt *C. nigroclavata* niet opgegeven voor de recente

periode. Toch was er epifytisch materiaal van *Catillaria* bekend van Winterswijk, van met stof verrijkte schors (*Populus*) bij de steengroeve. Bij nader inzien blijkt dit materiaal deels te behoren tot *C. nigroclavata*. *C. nigroclavata* groeide er nl. samen met *C. chalybeia* en verder met o.a. *Caloplaca holocarpa* en *C. cerinelloides*. De genoemde collectie van Noord-Holland groeide samen met *Halecania viridescens*. De Noord-Brabantse collectie groeide tussen *Caloplaca obscurella*, *Candelariella reflexa*, *Macentina stigonemoides* en *Rinodina efflorescens*.

Locaties:

Gelderland: Winterswijk, N van steengroeve, *Populus* aan rand van bosje, km-hok 41-27-21 (250,5-443,1), 10 september 1983, leg. M. Brand (nr 15937). Winterswijk, Bekendelle, *Populus* aan beek, in bos, km-hok 41-25-55 (244,8-440,1), 27 augustus 1992, leg. M. Brand (nr 29102).

Noord-Holland: Heemskerk, duingebied ten oosten van De Kruisberg, op oude *Populus*, km-hok 19-51-15 (104,0-504,8), 17 februari 1991, leg. A. Aptroot (nr 27417).

Zuid-Holland: Katwijk, Pan van Persijn, *Populus* op speelweide, km-hok 30-26-53 (87,2-465,7), 29 januari 1989, leg. M. Brand (nr 19856).

Noord-Brabant: Oirschot, Tregelaar, gemengd bos, op *Fraxinus* langs bospad, km-hok 51-22-15 (149,2-394,7), 21 oktober 1995, leg. P. v.d. Boom (nr 17531).

Macentina stigonemoides Orange

Deze soort is in 1989 nieuw beschreven uit Engeland, en sindsdien op meerdere plaatsen in W-Europa gevonden. Het is een uiterst onopvallende soort, die bovendien meestal steriel is. Hij komt voor in verschillende vormen. Goed herkenbaar is hij wanneer er typische kleine, langwerpige, sterk papilleuze takjes worden gevormd. Daarnaast vormt hij ronde goniocysten met bolle, zwak of nauwelijks papilleuze cellen.

Soms is te zien dat uit dergelijke goniocysten de kenmerkende takjes ontstaan. Thalli met alleen goniocysten komen echter veel meer voor. Als we deze tot *M. stigonemoides* rekenen, dan is het een vrij algemene soort. Hij groeit op niet zure, vochthoudende schors, meest op vochtige plaatsen en verdraagt daarbij meer schaduw dan de meeste lichenen. Het best ontwikkeld is hij op vlieren, vooral oude, in beschutte bosjes, nabij de basis en in schorsspleten. Op de meer beschutte plaatsen, zoals in schorsspleten worden dan de takjes gevormd, terwijl de vorm met goniocysten meer op de wat minder beschutte plaatsen groeit. Peritheciën zijn uiterst klein en tot nu toe slechts eenmaal gevonden in ons land (Goeree), ze waren beperkt tot de diepste schorsspleten. Ook groeit de soort op steen (beton en baksteen), op vochtige beschutte plaatsen. Verder worden tot deze soort ook planten gerekend die op de grond, op steilkantjes in de duinen groeien, maar deze hebben alleen goniocysten, zodat daarvan de identiteit enigszins onzeker blijft.

Geselecteerde locaties:

Friesland: Gaasterland, Rijsterbos, op oude *Ulmus* nabij bosrand, km-hok 15-25-43 (162-541), 24 september 1989, leg. M. Brand (nr 20884).

Zuid-Holland: Goeree, Oostduinen, klein valleetje in jong duin met dicht struweel, op *Sambucus*, km-hok 36-58-22 (56-428), 24 februari 1990, leg. M. Brand (nr 22451), fertil. Wassenaar, duingebied N van Wassenaarse Slag, ca. 0,15 km van duinvoet, bosje in klein valleetje, op *Sambucus*, km-hok 30-35-15 (84-464), 27 oktober 1990, leg. M. Brand (nr 24025).

Zeeland: Schouwen, Verklikkerduinen, jong duingebied, op zand van noord-helling, km-hok 42-24-45 (39-416), 26 maart 1983, leg. M. Brand (nr 10585).

Noord-Brabant: Boxtel, Breede Heide, klein *Quercus* bosje, op rottend hout, km-hok 51-13-31 (150,9-397,1), 21 oktober 1995, leg.

P. v.d. Boom (nr 17556). Oirschot, Tregelaar, gemengd bos, op *Fraxinus* langs bospad, km-hok 51-22-15 (149,2-394,7), 21 oktober 1995, leg. P. v.d. Boom (nr 17550).

Rinodina efflorescens Malme

Na het gereedkomen van de bewerking van het geslacht *Rinodina* in de Benelux (Giralt & al. 1996) is voor het eerst buiten het duingebied bij Casteren *R. efflorescens* gevonden. Deze soort is bekend van vele plaatsen in West-Europa. In België is het een algemene soort, in het zuidoosten van het land.

De nieuwe Nederlandse vondsten zijn van wegbomen en een klein bosje in een agrarisch gebied.

Lokaties:

Noord-Brabant: NW van Eindhoven, Oirschot, Tregelaar, klein bosje, op *Fraxinus* langs pad, km-hok 51-22-15 (149,2-394,7), 21 oktober 1995, leg. P. v.d. Boom (nr 17560). Spoorndonk, wegbomen, op *Quercus robur*, km-hok 51-22-21 (148,8-393,8), 21 oktober 1995, leg. P. v.d. Boom (nr 17549).

Literatuur

- Aptroot, A., P. v.d. Boom & L. Spier. 1991. Aanvullingen en wijzigingen in de Standaardlijst van de Nederlandse korstmossen. *Gorteria* 17: 159-152.
- Brand, A.M., A. Aptroot, A.J. de Bakker & H.F. van Dobben. 1988. De standaardlijst van de Nederlandse korstmossen. KNNV-Wetenschappelijke mededeling 188.
- Boom, P.P.G. van den, A.M. Brand & A. Aptroot. 1994. Aanvullingen en wijzigingen in de Standaardlijst van de Nederlandse Korstmossen II. *Gorteria* 20: 89-99.
- Boom, P. van den, P. Diederich & E. Serusiaux. 1996. Lichens et champignons lichénicoles nouveaux ou intéressants pour la flore de la Belgique et des régions voisines. VII. *Bull.Soc. Nat. luxemb.*, 97: 81-92.
- Giralt, M., P. v.d. Boom & M. Matzer. 1996. The lichen genus *Rinodina* in the Netherlands, Belgium and Luxembourg. *Mycotaxon* (in druk).
- Purvis, O.W., B.J. Coppins, D.L. Hawksworth, P.W. James & D.M. Moore. 1992. *The Lichen Flora of Great Britain and Ireland*. London: Natural History Museum Publications.
- Schaik, T. van. 1976. De epilithische soorten van het genus *Caloplaca* (LICHENES) in Nederland. Rijksuniversiteit Utrecht.
- Sipman, H. 1978. De lichenen van de bryologische najaarsexcursie 1978. *Buxbaumia* 10: 56-59.